

УДК 316

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-107-3-82-91>

ГРОМАДЯНСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Т. В. Потапчук

ORCID 0000-0003-1680-6976

І. Л. Пукас

ORCID 0000-0001-6965-8896

Т. Й. Бабюк

ORCID 0000-0002-3716-9112

Дана стаття присвячена розгляду питання громадянської солідарності майбутніх педагогів. Визначено громадянську солідарність як важливу складову громадянського виховання, яка сприяє розвитку активної громадянської позиції та відповідальності у випускниках педагогічних закладів.

У статті проведено аналіз сучасних підходів до громадянського виховання та формування громадянської солідарності. Зокрема, розглядаються педагогічні стратегії, методи та засоби, що сприяють вихованню громадянської свідомості та активної участі у суспільному житті. Проаналізовано роль педагога в процесі формування громадянської солідарності. Звертається увага на важливість особистісного прикладу вчителя, його етичних цінностей та професійної компетентності як ключових факторів у вихованні громадянської свідомості. Запропоновано конкретні педагогічні підходи та методики, які можуть сприяти формуванню громадянської солідарності майбутніх педагогів. До таких підходів належать проєктна діяльність, соціальне партнерство, використання інтерактивних методів навчання та ігрових технологій. Підкреслено значення співпраці між педагогічними закладами, громадськими організаціями та іншими стейкхолдерами в процесі формування громадянської солідарності. Така співпраця може забезпечити створення сприятливого середовища для розвитку громадянського виховання та підтримку практичних ініціатив у цій сфері. Доведено, що формування громадянської солідарності майбутніх педагогів вимагає комплексного підходу, враховуючи як особистісні якості вчителя, так і педагогічні методи та

партнерство зі суспільством. Тільки шляхом спільних зусиль можна досягти позитивних змін у громадянській свідомості та сприяти розвитку громадянської солідарності майбутніх педагогів.

Ключові слова: громадянська солідарність, громадянське виховання, соціальна інтеграція, співпраця, майбутні педагоги.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасному світі спостерігається загострення соціальних, економічних та політичних проблем, які вимагають активної участі громадян у їх вирішенні. Однак, наближення до цілей громадського добра та побудова справедливого суспільства потребують наявності громадянської солідарності – взаємної підтримки, співпраці та відповідальності усіх членів суспільства.

Проблема полягає в тому, що сучасне суспільство часто виявляє ознаки розколу, конфліктів та індивідуалізму, які перешкоджають формуванню громадянської солідарності. Багато людей виявляють байдужість до потреб та проблем інших, ставлять свої інтереси перед загальними, або навіть пропагують дискримінацію та недовіру до інших громадян. Відсутність громадянської солідарності має негативний вплив на суспільний розвиток. Вона може призводити до ескалації конфліктів, соціальної нерівності та відчуженості, а також знижувати ефективність громадських ініціатив та реформ. Додатковою складністю є те, що формування громадянської солідарності вимагає не лише змін у свідомості та поведінці окремих осіб, але й системних змін у суспільних структурах, освітніх програмах та культурному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Громадянську солідарність досліджували Т. Парсонс (1971), Ф. Тьоніс (2005), Е. Дюркгейм (1991), Ю. Хабермас (2000), А. Шютц (1962) та інші. У своїх дослідженнях Еміль Дюркгейм розглядав стосунки між індивідом і колективом у суспільстві, а також виділив дві основні форми солідарності: механічну та органічну. Механічна солідарність виникає у простих традиційних суспільствах, де індивідуальність підпорядковується загальним нормам, цінностям і традиціям. В цьому типі солідарності люди почуваються зв'язаними однаковими цілями, уявленнями та способами життя. Органічна солідарність, натомість, виникає в складних і розвинених суспільствах, де індивідуальність визнається і поважається, а стосунки між людьми базуються на взаємозалежності та спеціалізації. У цьому типі солідарності люди почуваються взаємопов'язаними через свої різноманітні ролі, професії та функції в суспільстві. Дюркгейм вважав, що органічна солідарність стає більш розповсюдженою у сучасних індустріальних суспільствах, оскільки

розширюється роль спеціалізації та взаємозалежності між людьми. Це сприяє розвитку соціальної інтеграції та співпраці, а також формує нові форми солідарності, які виходять за межі традиційних зв'язків та родинних стосунків.

Органічна солідарність передбачає спільність цілей та інтересів, але в той же час визнає індивідуальну свободу і самостійність. Це сприяє розвитку індивідуальності, творчості та соціального прогресу. Важливо збалансувати механічну та органічну солідарність в суспільстві для забезпечення гармонії та стабільності.

Талькотт Парсонс (1971), представник структурного функціоналізму, дійсно вважав солідарність головною умовою стабільності та відтворення соціальної системи. У своїй теорії Т. Парсонс визначав солідарність як основний фактор, що утримує соціальну систему разом.

За Т. Парсонсом, солідарність виникає завдяки певним соціальним нормам, цінностям та ролевим очікуванням, які спрямовують поведінку індивідів. Він вважав, що солідарність формується шляхом інтеграції індивідів у соціальну структуру та взаємодії між ними на основі спільних цінностей і норм.

Солідарність має різні аспекти в соціальних системах. Т. Парсонс виділяв дві основні форми солідарності: інтегративну (ґрунтуючись на спільності цінностей і відчуття належності до спільної групи) та регулятивну (ґрунтуючись на виконанні соціальних ролей та дотриманні соціальних норм). Ці дві форми солідарності взаємодіють і взаємозалежні у структурі соціальної системи.

За Т. Парсонсом, солідарність є основною умовою для підтримання соціальної стабільності та відтворення соціальної системи. Він вважав, що без взаємодії та співробітництва між індивідами, які базуються на солідарності, соціальна система не може функціонувати ефективно.

В теорії Альфреда Шютца (1962) солідарність розглядається як апіорний, соціально зумовлений феномен. Він вважав, що солідарність існує передбачуваною та переданою шляхом символічних форм взаємодії між людьми. За А. Шютцем, індивід виступає не тільки актором і суб'єктом соціальної творчості, але й реципієнтом готових символічних форм, які сприймаються ним без будь-якого критичного дискурсу.

У своїх дослідженнях А. Шютц (1962) розглядав поняття «реципієнтної» взаємодії, де людина сприймає та відтворює соціальні символи, значення і норми без піддачі їх критичному аналізу. Він підкреслював, що людина приймає готові форми соціальної взаємодії і виконує роль, відповідно до прийнятих символічних норм. Такий підхід А. Шютца до солідарності має значення для розуміння ролі соціальних

символів, культурних шаблонів і спільних уявлень у формуванні солідарності між людьми. Він підкреслює, що солідарність відбувається на рівні сприйняття та внутрішнього прийняття соціальних символів, що визначають спосіб взаємодії та сприйняття інших людей у соціальному оточенні.

Отже, за поглядом А. Шютца, солідарність є результатом соціально зумовленої взаємодії, де індивід сприймає та впроваджує готові символічні форми, без великого простору для критичного дискурсу.

Теорія Юргена Хабермаса (2000) також має важливе значення для розуміння солідарності. За Ю. Хабермасом, солідарність є основою орієнтованою на взаєморозуміння дії. Вона виступає як символічна структура, що формує соціальний світ. Ця символічна структура базується на взаємодії та соціальних діях, які сприяють згоді та діалогу між людьми.

У теорії Ю. Хабермаса основну роль у формуванні солідарності відіграють комунікативні дії та процеси взаємодії. Він підкреслює значення інтерсуб'єктивності відносин, де люди взаємодіють та спілкуються, розвиваючи спільне розуміння та узгодження. Цей діалог і взаєморозуміння стимулюють процеси згоди і спільної дії, що сприяють формуванню солідарності.

Ю. Хабермас підкреслює значення відкритого та рівноправного діалогу, де кожна сторона має можливість висловити свої погляди та сприйняти погляди інших. Цей процес взаєморозуміння і спільної дії сприяє формуванню солідарності, яка базується на взаємній повазі та взаємодопомозі.

Отже, за теорією Ю. Хабермаса, солідарність є результатом комунікативної взаємодії та взаєморозуміння, що стимулюють згоду, діалог та спільну дію між людьми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Громадянська солідарність є важливим аспектом сучасного суспільства. Вона означає готовність громадян діяти спільно для досягнення загального добробуту та вирішення суспільних проблем. Проблема недостатнього рівня громадянської солідарності стає актуальною і потребує уваги.

Однією з головних причин недостатньої громадянської солідарності є знижений інтерес та залученість громадян до суспільних справ. Багато людей виявляють пасивність та байдужість до проблем, що відбуваються навколо них. Вони не проявляють активності у вирішенні соціальних або політичних питань. Це може призводити до бездіяльності та відсутності змін у суспільстві.

Іншою причиною є наявність конфліктів та розколів у суспільстві, що сприяють недовірі та розбратам між громадянами. Релігійні, етнічні, соціальні або політичні протиріччя створюють перешкоди для спільної дії та співпраці у вирішенні суспільних проблем. Недостатнє взаєморозуміння та комунікація призводять до зростання розколів у суспільстві.

Проблемою також є відсутність ефективних механізмів та структур для сприяння громадянській солідарності. Відсутність організованої взаємодії, партнерства між громадськими організаціями, урядом та громадянами ускладнює розвиток та підтримку солідарних ініціатив. Необхідні ефективні механізми співпраці та спільної дії для досягнення спільних цілей і вирішення проблем.

Отже, проблема громадянської солідарності полягає в недостатній активності громадян, відсутності взаєморозуміння та комунікації, а також недостатніх механізмів сприяння спільним діям. Для вирішення цих проблем необхідно звернути увагу на освіту та свідомості громадян, створити сприятливі умови для співпраці та партнерства, а також розвивати механізми громадського участі та діалогу.

Мета статті – проаналізувати громадянську солідарність майбутніх педагогів у наукових дослідженнях, визначити проблеми та перспективи її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Громадянська солідарність є поняттям, що виражає готовність та бажання громадян діяти спільно для досягнення загального блага і вирішення суспільних проблем. Це свідоме відчуття спільності, взаємодопомоги і відповідальності перед іншими членами суспільства (Данилів, 2000).

Громадянська солідарність виражається через активну участь у суспільному житті, підтримку громадських ініціатив та організацій, а також через виявлення турботи про благоусвідомлення та розвиток інших громадян. Вона передбачає сприяння створенню справедливого, рівноправного та демократичного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та жити в гідних умовах.

Громадянська солідарність є основою для будівництва сильного та єдиного суспільства. Вона сприяє зміцненню соціальної взаємодії, вирішенню конфліктів та побудові громадянського миру. Громадянська солідарність відображається в різних сферах життя, включаючи політику, економіку, культуру, екологію та громадську діяльність (Городецька, 2014).

Отже, громадянська солідарність є важливим елементом розвитку суспільства, що передбачає спільність цінностей, діалог, співпрацю та

взаємодію громадян для досягнення спільних цілей та покращення життя всіх людей.

Проблема громадянської солідарності полягає в розборі та визначенні основних проблем, що виникають у контексті розвитку цього поняття в сучасному суспільстві. Нижче наведено деякі з цих проблем.

- Зменшення зацікавленості та активності громадян:

Спостерігається загальне зниження зацікавленості та активності громадян у суспільних справах. Багато людей виявляють пасивність та байдужість до проблем, що відбуваються навколо них. Це може бути пов'язано зі зростанням індивідуалізму, віддаленістю від громадських процесів та відсутністю мотивації для активної участі.

- Відсутність взаєморозуміння та конфлікти:

Конфлікти та розколи в суспільстві створюють перешкоди для розвитку громадянської солідарності. Релігійні, етнічні, соціальні або політичні протиріччя можуть призводити до недовіри та розбратів між громадянами. Відсутнє взаєморозуміння та недостатня комунікація сприяють зростанню розколів та недружньому відношенню між людьми.

- Недостатні механізми сприяння громадянській солідарності:

Відсутність ефективних механізмів та структур, що сприяють громадянській солідарності, ускладнює розвиток цього поняття. Необхідність організованої взаємодії, партнерства між громадськими організаціями, урядом та громадянами стає критичною. Відсутність спеціальних механізмів та структур може призводити до відчуття безсилля та нездатності до реальних змін у суспільстві.

Ці проблеми вимагають уваги та розв'язання, оскільки громадянська солідарність є необхідною складовою для побудови справедливого, гармонійного та стійкого суспільства. Шляхи вирішення цих проблем можуть включати залучення громадськості, сприяння активній громадянській позиції, підтримку діалогу та взаєморозуміння, а також створення ефективних механізмів сприяння громадянській солідарності.

Роль педагога в процесі формування громадянської солідарності є надзвичайно важливою і впливає на розвиток молодого покоління та майбутніх громадян. Майбутній педагог виступає не лише як посередник знань, але й як фасилітатор соціального та етичного виховання учнів. Ось деякі ключові аспекти ролі майбутнього педагога у формуванні громадянської солідарності:

Приклад та взаємодія: педагог є живим прикладом громадянської солідарності для своїх учнів. Він виявляє взаємоповагу, справедливість, співчуття та інші цінності, які сприяють спільноті та допомагають формувати учням позитивні моделі поведінки.

Виховання соціальної свідомості: педагог допомагає учням розуміти важливість соціальної взаємодії, відчуття власної приналежності до спільності та відповідальності за неї. Він стимулює учнів до діяльності, спрямованої на поліпшення свого оточення та допомогу іншим.

Розвиток міжкультурної толерантності: педагог сприяє розумінню та поваги до різних культур, національностей та переконань. Він надає можливості для взаємодії та співпраці між учнями різного походження, що сприяє формуванню громадянської солідарності на основі рівноправності та рівності.

Виховання громадської активності: педагог стимулює учнів до активної участі в громадському житті. Педагог має заохочувати учнів до активної участі в громадських ініціативах, волонтерській роботі та соціальних проєктах.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналізуючи проблему громадянської солідарності майбутніх педагогів, можна зробити декілька висновків.

Громадянська солідарність є важливим елементом становлення і розвитку суспільства. Вона сприяє побудові гармонійних відносин між громадянами, зміцнює соціальну взаємодію та сприяє досягненню спільних цілей (Данилів, 2000).

Недостатня активність громадян та відсутність взаєморозуміння та комунікації є основними проблемами громадянської солідарності. Багато людей виявляють пасивність та байдужість до суспільних процесів, що призводить до зростання розколів і конфліктів.

Вирішення проблеми громадянської солідарності потребує комплексного підходу та спільних зусиль громадян, уряду та громадських організацій. Важливо розвивати свідомість громадян, сприяти їх активній участі у суспільних справах, підтримувати діалог та взаєморозуміння, а також створювати ефективні механізми сприяння громадянській солідарності.

Освіта є ключовим елементом формування громадянської солідарності. Важливо включати громадянське виховання та освіту у навчальні програми, сприяти розвитку критичного мислення та активної громадянської позиції у молодого покоління.

Створення сприятливих умов для співпраці та партнерства між громадськими організаціями, урядом та громадянами є важливим аспектом підтримки громадянської солідарності. Це може включати створення майданчиків для обміну ідеями, залучення до прийняття рішень та розвитку спільних проєктів.

В цілому, громадянська солідарність має велике значення для побудови стійкого, гармонійного та справедливого суспільства. Її розвиток вимагає спільних зусиль та активної участі всіх громадян у суспільних процесах. Це можливо шляхом формування свідомої громадянської свідомості, підтримки діалогу та співпраці між різними сторонами, а також створення ефективних механізмів сприяння громадянській солідарності.

Перспективи подальших досліджень у галузі громадянської солідарності включають такі напрямки.

- Вивчення впливу технологій і соціальних мереж на громадянську солідарність: Розвиток сучасних технологій та соціальних мереж має значний вплив на спілкування та міжособистісні зв'язки. Дослідження в цьому напрямку можуть висвітлити, як технології сприяють або перешкоджають формуванню громадянської солідарності та як їх можна використовувати для підтримки громадської активності.

- Розширення досліджень в контексті глобалізації: глобалізація змінює спосіб життя та взаємодії між людьми. Дослідження можуть досліджувати, як глобалізація впливає на громадянську солідарність, розуміння та сприйняття інших культур, а також способи побудови громадських зв'язків у світовому масштабі.

- Аналіз впливу політичних, економічних та соціальних чинників на громадянську солідарність: подальші дослідження можуть досліджувати взаємозв'язок між політичними, економічними та соціальними факторами та рівнем громадянської солідарності. Це дозволить краще розуміти, як політичні та економічні системи впливають на сприйняття та практику громадянської солідарності.

- Дослідження ефективних методів формування громадянської солідарності: важливо проводити дослідження щодо ефективності різних методів та підходів до формування громадянської солідарності. Це може включати вивчення програм громадянського виховання, соціальних проєктів, спільної діяльності та інших ініціатив, які сприяють розвитку громадянської свідомості та взаємодії.

- Порівняльні дослідження громадянської солідарності в різних країнах: розуміння та порівняння громадянської солідарності в різних культурах та контекстах може привести до нових інсайтів та стратегій для підтримки громадянського розвитку.

Ці перспективи досліджень допоможуть розширити наше розуміння громадянської солідарності, виявити основні чинники, що впливають на її формування та розвиток, та розробити ефективні стратегії для підтримки громадського співробітництва та солідарності.

Література

1. Городецька С. Л. Громадянська солідарність як поведінкова стратегія громадянського діалогу. *Грані. Соціологія*, 2014. № 8 (112). С. 80-84.
2. Данилів В. Ю. Солідарність і солідаризм / пер. з нім. І. Андрущенко і Д. Павлюк; В. Ю. Данилів. Київ: Вид. дім «KM Academia», 2000. 152 с.
3. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство. Київ: Дух і літера, 2005. 262 с.
4. Durkheim, É. De la division du travail social. Paris: Félix Alcan, 2nd edition, 1991. 432 p.
5. Parsons, T. The system of modern societies. Prentice-Hall, 1971. 152 p.
6. Habermas, Yu. Moralisches Bewusstsein und kommunikatives Handeln, 2000. 384 p.
7. Schutz, A. The Problem of Social Reality. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1962. 360 p.

References

1. Horodetska, S. L. (2014). Hromadianska solidarist yak povedinkova stratehiia hromadianskoho dialohu [Civil solidarity as a behavioral strategy of civil dialogue]. *Hrani. Sotsiologhiia. No. 8. S. 80-84* (ukr).
2. Danyliv, V. Yu. (2000). Solidarist i solidarism [Solidarity and solidarism]. Kyiv : KM Academia (ukr).
3. Tonnis, F. (2005). Spilnota ta suspilstvo [Community and society]. Kyiv : Dukh i litera (ukr).
4. Durkheim, É. (1991). De la division du travail social, Paris: Félix Alcan, 2nd edition (fr).
5. Parsons, T. (1971). The system of modern societies. Prentice-Hall (eng).
6. Habermas, Yu. (2000). Moralisches Bewusstsein und kommunikatives Handeln (ger).
7. Schutz A. (1962). The Problem of Social Reality. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers (eng).

CIVIC SOLIDARITY OF FUTURE TEACHERS AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

T. Potapchuk, I. Pukas, T. Babiuk

This article is devoted to consideration of the issue of civic solidarity of future teachers. Civic solidarity is defined as an important component of civic education, which contributes to the development of an active civic position and responsibility in graduates of pedagogical institutions.

The article analyzes modern approaches to civic education and the formation of civic solidarity. In particular, pedagogic strategies, methods, and means that contribute to the education of civic consciousness and active participation in public life are considered. The role of the teacher in the process of formation of civic solidarity is analyzed. Attention is drawn to the importance of the teacher's personal example, their ethical values and professional competence as key factors in the education of civic consciousness. Specific pedagogical approaches and methods that can contribute to the formation of civic

solidarity of future teachers are proposed. Such approaches include hands-on activities, social partnership, and use of interactive learning methods and game technologies. The importance of cooperation between educational institutions, public organizations and other stakeholders in the process of forming civic solidarity is emphasized. Such cooperation can ensure the creation of a favorable environment for the development of civic education and the support of practical initiatives in this area. It has been proven that the formation of civic solidarity of future teachers requires a comprehensive approach, taking into account both the personal qualities of the teacher, as well as pedagogical methods and partnership with society. Only through joint efforts can we achieve positive changes in civic consciousness and promote the development of civic solidarity among future teachers.

Keywords: *civic solidarity, civic education, social integration, cooperation, future teachers.*

Потапчук Тетяна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна). E-mail: tatvolod@ukr.net

Potapchuk Tetyana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool and Special Education of «Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk» (Ivano-Frankivsk, Ukraine). E-mail: tatvolod@ukr.net

Пукас Іванна Леонідівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, Україна). E-mail: pukas.ivanna@gmail.com

Pukas Ivanna Leonidivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Theory and Methods of Preschool Education of Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University (Kamianets-Podilskyi, Ukraine). E-mail: pukas.ivanna@gmail.com

Бабюк Тетяна Йосипівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський, Україна). E-mail: babiuk_tetiana@kpmu.edu.ua

Babiuk Tetiana Yosypivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Preschool Education of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University (Kamianets-Podilskyi, Ukraine). E-mail: babiuk_tetiana@kpmu.edu.ua